



בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

יחודו של ספר דברים

לפרשת דברים (על פי שיעור של הרב תמיר גרנות)

1. אופיו של הספר: נאום ולא פרוזה, ספר חוקים או כרוניקה.
 2. תוכנו של הספר: חזרה.
 3. מקורו של הספר: מפי משה ולא מפי ה'.
 בשיעור זה נרצה להציע להלן כמה מחשבות מהותיות על ספר דברים בהתייחס לשלוש הנקודות הללו, על בסיס ניתוחו הקלאסי של ר"י אברבנאל בהקדמתו לספר, ועל בסיס דברי ר' צדוק הכהן מלובלין ז"ע בפתיחה שלו ("פרי צדיק" על הפרשה). הראשון - על דרך הפשט, והשני - על דרך הסוד.

המבוכה

את המבוכה ביחס למעמדו ולתפקידו של ספר דברים ביטא אברבנאל בבהירות. הוא נסח את שאלתו באופן הבא: ממה נפשך, אם לפנינו דברי ה', מדוע אנו זקוקים לספר נוסף החוזר ברובו על עניינים שניתן להם מקום מכובד בספרים הקודמים. ואם תאמר: הרבה נוסף בספר דברים, ולפעמים גם נשמט ממה שנאמר בספרים האחרים - הרי הקושיה רק מחמירה: מדוע לא נזכר כל עניין במקומו, בספר שמות או בספר במדבר, במלואו, על כל פרטיו וללא חסרון ויתרון? איזה מחבר יותיר בספרו פרקים רבים כשהם פתוחים, ויחזור אליהם רק לקראת סוף חיבורו, כדי להשלים את מה ששכח בשוגג או חיסר בזדון?

ואם תרצה לומר: דברי משה לפנינו, וכפי שעולה מסגנון הספר, אזי "מה לשפחה בבית גבירתה?" - מה מקומם של דברי אדם בתוך ספר תורת ה'? והרי עיקר מעלתה של נבואת משה - שהיא כאספקלריה המאירה, מוסרת את דברי ה' ללא שום שינוי ועיבוד; והנה פתאום: ספר תורת משה, ולא ה'? מה לבן תמותה, ואפילו למי שלא קם כמותו, להוסיף אחרי דברי מלכו של עולם?

אברבנאל בתשובתו מחלק בין שאלת המקור לבין שאלת הסמכות: מקורו של ספר דברים - משה; סמכותו - מאת ה'. והוא מסביר שמה אכן נאם בפני ישראל לפני מותו מדעתו ומלבו, הזכיר והוכיח, ביאר וציווה, והקב"ה

השבוע אנו מתחילים לקרוא וללמוד את ספר דברים. קולמוסים רבים כבר נשתפכו בניסיון להבין את מעמדו ואת תפקידו המיוחד של הספר החמישי בין ספרי התורה ביחס לקודמיו. רובו של הספר, עד ראשית פרשת וילך, אינו המשך רציף של הספרים הקודמים, שבאופן כללי היו מאורגנים על פי סדר כרונולוגי של אירועים והתגלויות. ספר במדבר מסתיים בסיפור על חלוקת הארץ ובציווי להנחלתה, אך בספר דברים נפסקת זרימת הזמן והאירועים לטובת כמה נאומים שמחזרים זה לזה, מפי משה רבנו. מבחינה זו, מתקרב ספר דברים באופיו לספרי הנבואה האחרונים ומתרחק מסגנון התורה והנביאים הראשונים. לאמור: ספר דברים שונה ספרותית מארבעת הספרים הראשונים של התורה, שם למדנו להכיר סיפורי אירועים, פרקי חוקים, רשימות (למשל: כלי המשכן וסדר עבודתו), כרוניקות (למשל: אלה מסעי) ועוד. אמנם, הנאומים שבספר דברים, הן בפרקי המצוות והן בפרקי הסיפור שבו, חוזרים לדבר ולעסוק באותם נושאים בהם עסקו הספרים הקודמים (ובמיוחד ספרי שמות ובמדבר).

על שום תכונתו המיוחדת של הספר כ"נאום", נקרא הוא ספר "דברים". ומפני שהוא חוזר לעסוק בנושאים שנדונו בספרים הקודמים, הוא מכונה: "משנה תורה" - בהוראת: לשנות או לשנן.

מאפיין נוסף המייחד את הספר משאר ספרי התורה הוא היותו מוצג כדברים של אדם - אמנם מופלא שבבני אדם, משה רבנו - ולא כדברי א-לוהים, כשאר ספרי התורה. לא נמצא בספר זה לשון 'ידבר ה'' או 'ויאמר ה'', הרגילה בספרים הקודמים לפני בוא דבר ה'. סגנונו האופייני הוא דיבור בגוף ראשון של משה רבנו - הנואם, המתאר והמצווה. מבחינה זו, ראוי ספר דברים במיוחד להיקרא: ספר תורת משה.

אם לתמצת את הנאמר לעיל, הרי שלימוד ספר דברים והבנת ייחודו דורשים התייחסות לשלוש הנקודות מרכזיות:

פרשת משפטים על נושאי חסרה. מצד שני, נתווספו בה מצוות רבות, ובמיוחד כאלו שבין האדם לחברו, וגם המצוות שכבר הופיעו לפני כן נזכרות בספרנו באופן שונה מאוד, בסגנון ובתוכן. מכל הסיבות הללו, קשה לקבל את דעת המפרשים הסוברים שספר דברים הוא "משנה" וביאור בלבד.

יתר על כן, אין די בכך שאנו מבינים מדוע משה אמר את מה שאמר, מדוע שינה את פרטי הסיפורים או את סדרם ומדוע החשיב מצוות מסויימות על פני האחרות. כל התשובות הללו עונות על השאלה 'מדוע עשה כך משה בשעתו?' כלומר מספקות רק כאשר בוחנים את התורה בתוך מרחב הזמן וההיסטוריה המוגבל של התרחשותה. אבל אנו איננו רוצים להבין את התורה רק בתוך ההיסטוריה, אלא גם מעבר לה. מדוע בתורת הנצח נרשמו דברים שחשיבותם לשעתם מובנת, אבל אינם תורמים לכאורה דבר למימד הנצח של התורה? הבעיה האמיתית איננה מדוע משה אמר **אז** את הדברים, אלא

מדוע הדברים הם חלק מתורת ה' **היום ותמיד**.

במונחי פירושו של האברבנאל: מדוע ה' ציווה את משה לכתוב בתורה שבכתב את מה שנאם בעל פה?

תורת ה' ותורת אדם כתורת ה'

לא נוכל להשיב תשובה מספקת לשאלות אלו בלא שנלמד את ספר דברים כולו, בכלל ובפרט, וננסה ללמוד מהמקרים הפרטיים אל השאלות הכלליות, ומצד שני להחיל את העקרונות הכלליים על הפרשיות הספציפיות. יש במהלך הספר כמה צמתי מפתח, שדרכם ניתן להתבונן על הספר כולו, והחשובים שבהם לעני"ד הם פרשת הברית שבפרשיות כי-תבוא וניצבים, המהווה מבחינות רבות את שיאו של ספר דברים, וכן תיאור מעמד הר סיני והפרשיות הפותחות את פרקי המצוות, ופרקי המצוות העוסקים ב"מקום אשר יבחר ה'".

בשיעור השבוע ננסה להניח יסודות לפירוש הספר, מעין הנחות יסוד הכרחיות שעל גביהן נוכל לבנות את הקומות הבאות. הנחות היסוד צומחות מתוך הניסיון להבין את ההיבטים הייחודיים של הספר ואת הקשיים העקרוניים שבהבנת מעמדו ותפקידו, כפי שראינו אותם עד כה.

1. תשובה לשאלותינו נבקש בתורתנו של ר' צדוק - שכאמור, מפרש על פי תורת הנסתר אך דבריו מאירים גם את מימד הפשט. ר' צדוק הרבה לעסוק בכתביו במושג התורה, ובמיוחד ביחסים שבין התורה שבכתב לבין זו שבעל פה. בדבריו בראשית חומש דברים משוקעים אחדים מרעיונותיו היסודיים בסוגיה זו. ר' צדוק מזהה בכותרת הספר -

הסכים על דבריו וציווה אותו לכתוב בדיוק כפי שאמר. לאמור: יצירת תוכנו של הספר - מדעתו של משה ומרצונו, אך כתיבתו של הספר כאחד מספרי התורה - על פי מצות ה'. והקב"ה ציווה את משה שישמור על האופי המקורי של מסירת הדברים, כלומר: בגוף ראשון, בסדר ובנוסח שאמרם משה, מפני שדברי משה ראויים להיות דברי תורה.

הרב מרדכי סבתו טען שבספר דברים יש גם תיאור של נאום בעל פה וגם כתיבה של תורה בספר, וכמו שנאמר: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" - משמע: כתב ונתן להם. לשיטתו, זו גם כוונת האמור בראשית הספר: "הואיל משה באר את התורה הזאת" - "ביאר" פירושו: חקק, חרת עלי אבן, כשם שבאר מים חקוקה באדמה. טענתו מתאימה לפירושו של אברבנאל, שכאמור הסביר שספר דברים הוא נאום אשר נכתב לבסוף.

אלא שעדיין צריך להתמודד עם שתי בעיות עיקריות:

1. מדוע ראה משה צורך להוסיף ולנאום ולחזור על התורה שכבר ניתנה על ידו לעם?

2. מדוע כל מה שנאמר בספר דברים, ובמיוחד פרקי המצוות ופרטי המצוות המחודשים, לא נאמר לפני כן ע"י הקב"ה בחומשי התורה הקודמים?

על השאלה הראשונה ניתנו תשובות רבות על ידי אברבנאל עצמו וראשונים ואחרונים, כמו: רצה משה לחזק את ישראל ולהוכיח אותם לקראת הכניסה לארץ, רצה הוא לחזור עמם על התורה, שאף להטביע את חותמו לפני מותו וכו'.

את הבעיה השנייה מנסה אברבנאל לפתור כשהוא קובע שבספר דברים אין בעצם חידוש מהותי, והכל כבר נאמר לפני כן ונשנה על ידי משה בדרך ביאור בלבד. אברבנאל קובע שגם המצוות המחודשות אינן בעצם מחודשות, ויש להן מקור בחלקי התורה הקודמים.

אלא שגם אם ניתן לקבל את עמדתו העקרונית של אברבנאל, היא שמקורו של ספר דברים בנאום שנאם משה מדעתו ומרצונו ולבסוף נכתב על דעת המקום, קשה מאוד לקבל את תפישתו העקרונית את ספר דברים, שהוא מהווה רק ביאור בלבד של הנאמר בחומשים הקודמים. ההבדלים שבין ספר דברים לבין שאר ספרי התורה הם בכל המישורים והרמות, כפי שהסברנו לעיל. הסגנון שונה, המבנה אחר, התפישה ההיסטורית שונה, פרטי האירועים שונים, התיאולוגיה שונה ואף הערכים העומדים במרכז הם אחרים. מערכת המצוות של ספר דברים (ואברבנאל מודע לכך, כמובן) שונה שוני דרמטי ממערכות המצוות שבספרי התורה האחרים. מצד אחד, אין בספר דברים הלכות טומאה, אין קרבנות חובה, וגם

משה אמרן מאליו: אם תעברו על מצותיו, הוא יפקיד עליכם.

בקללות שבספר ויקרא מדברת הגבורה מתוך פיו של משה. משה הוא 'מדיום' של ההתגלות, שופר לריבונו של עולם. נכון שהדברים נאמרים מפיו, אולם הפה משמש כצינור לדברי ה', ותו לא. לעומת זאת, הקללות שבספר דברים נאמרות על ידי משה וממנו, וה' מוזכר בהן בגוף שלישי. לא השכינה מדברת מתוך גרונו של משה, אלא גרונו של משה מדבר על השכינה.

תלמיד חכם העוסק בתורה, היוצר את התורה שבעל פה, שואל את עצמו: מה הקב"ה רוצה? מה, כביכול, היה הוא אומר? חידוש תורה ופסק הלכה הם ניסיון להכריע ביחס למה שה' רוצה או אומר בעניין מסויים. מחלוקות בתורה שבעל פה הן תוצאה של התייחסות זו: כל תלמידי החכמים שואלים את אותה שאלה עצמה - מה הקב"ה רוצה ומה התורה אומרת, אלא שהשאלה הזוהי מיתרגמת ומעובדת בתוככי האדם השואל, ומושפעת מה'אני' שלו. ממילא, גם התשובות שנותן כל אדם לאותה שאלה עצמה עשויות להיות שונות. תלמיד חכם אינו לגמרי שקוף לתורה. הוא אקטיבי ביצירתה, ויש לו נוכחות ממשית בתהליך היווצרותה של התורה שבעל פה. המימד הזה של היצירה מיוצג במינוח הקבלי על ידי ספירת המלכות, הקרויה גם "אני". אין כאן אובייקטיביות טהורה, אלא גם סובייקטיביות: מעורבות של היסודות האנושיים, כמו דמיון ורגש, שאינם שייכים למוחלט שמעבר לאדם אלא לפנימי, למה שנמצא בתוכו.

ובכן: ספר דברים, כשמו, הוא חריגה מהמוחלט של התורה שבכתב אל הדיבור של ה'אני' האנושי בתורה שבעל פה. לכן, על פי הגמרא, הוא הספר השביעי - כנגד הספירה השביעית, המלכות, שרק בה באים התורה וכלל המציאות לידי השלמה וגמר.

התכונה המיוצגת בספירת המלכות אינה רק אחת מהתכונות שבהן הא-לוהות מתגלה בעולם. הקב"ה מתגלה בחסד, בדין, בניצחון ובהוד, אך איננו מתגלה באותו מובן גם במלכות. המלכות היא כבר ישות אחרת; היא הרעיה שמול הדוד. על פי הסוד, המלכות היא תמיד נקבה, כלה. לכן השבת היא 'מלכות': "לכה דודי לקראת כלה". גם כנסת ישראל קרויה "מלכות", מפני שמלכותו של הקב"ה מתגלה מתוכה ועל ידה. משל למה הדבר דומה; אני יכול לומר על פלוני שהוא נגלה אליי בטובו, בתקיפותו, במעשיו ובמחשבותיו - כל אלה הם גילויים של עצמיותו כלפי חוץ. במקביל, אני יכול גם לומר שפגשתי את רעייתו של פלוני, והוא נתגלה אליי דרכה. אדם ניכר גם דרך רעייתו, אולם במובן אחר מהמובן שבו הוא מתגלה דרך תכונותיו או מעשיו. אני פוגש את האדם דרך האופן שבו הוא מוקרן, משפיע וניכר

"אלה הדברים" - את שני קווי האופי היסודיים שלו (כדי להקל על הקריאה, מובא ביאור לדברי בהערות):

1. ר' צדוק הכהן מלובלין - "אלה הדברים"
 והענין, ד"אלה הדברים" דפרשה זו כולל ב' ענינים: אחד, שהם משנה תורה, והוא התחלת התורה של משה רבינו שהוא בחינת תורה שבעל פה, וכמו שאמרו (מגילה לא ע"ב) "ומשה מפי עצמו אמרן" [המאמר בגמרא הוא על הקללות, ובא לבאר את ההבדל שבין הקללות שבספר ויקרא לבין אלה שבספר דברים, ור' צדוק מרחיב אותו על כלל הספר], וכמו שנאמר: "הואיל משה באר את התורה הזאת", ופירש רש"י: "בשבעים לשון פירשה להם" [כלומר, שיש כאן מימד שמעבר לתורה הכתובה]. וכן נדרש: "חצבה עמודיה שבעה - אלו ז' ימי בראשית" (סנהדרין לח ע"א), והיינו ז' מידות התחתונות [המידות הן הספירות הא-לוהיות, וכוונתו לשבע הספירות שמספירת החסד ועד המלכות], וכמו שאמרו בזוהר הקדוש (תוספת לפרשת בהעלותך קנא ע"א), ומדה ז' שהוא כנגד שבת מלכתא [מידת המלכות היא כנגד שבת המלכה, וכל אחת משש הספירות האחרות היא כנגד אחד מששת ימי המעשה], [מלכות - פה - תורה שבעל פה קרינן לה] [עשר הספירות עומדות כנגד איברי הגוף, וספירת המלכות מכוונת כנגד הפה, שהרי הדיבור הוא עיקר המלכות]. וכן נדרש (שבת קטז ע"א): "חצבה עמודיה שבעה - אלו ז' ספרי תורה" [כיוון ש"ויהי בנסוע הארון" היא פרשה בפני עצמה, הרי שחמשת חומשי התורה הם למעשה שבעה ספרים, וספר דברים הוא השביעי שבהם], וספר זה הוא ספר שביעי כנגד מידת מלכות... וזה הענין שנכתב בספר זה דברות שניות, דאיתא (שמו"ר פ' מ"ז): עכשו שנצטערת, אני נותן לך הלכות מדרש ואגדות וכו' [לפי המדרש, ביחד עם הלוחות השניים - שניתנו בנוסח שבספר דברים - ניתנו גם חלקי התורה שבעל פה].

ר' צדוק מסביר שספר דברים הוא התחלת התורה שבעל פה - "בחינת תורה שבעל פה", בלשונו. בגמרא במגילה, שר' צדוק רואה בה מקור מרכזי לדבריו, נקבע שההלכה (במשנה) האוסרת להפסיק בקריאת הקללות נאמרה רק על הקללות שבספר ויקרא, אשר נאמרו מפי ה', אולם מותר להפסיק באמצע הקללות שבספר דברים, שנאמרו מפי משה. רש"י הסביר זאת כך

2. רש"י, מגילה לא ע"ב:

משה מפי הגבורה אמרן - ונעשה שליח לומר: כך אמר לי הקדוש ברוך הוא, שהרי אמורין בלשון "ונתתי", "והפקדתי", "ושלחתי" - מי שהיכולת בידו לעשות. אבל במשנה תורה כתיב "יככה ה'", "ידבק ה' בך" -

תוכחות שלומדים מתוך הספרים ובין מה ששומעים מפי מוכיח חי, שבשעת הדיבור יוצא מהלב ועל ידי זה נכנס ללב. ולשון "אלה הדברים" הוא כמו לשון 'זה הדבר', רק שם בלשון יחיד וכאן בלשון רבים. ואמרנו על מה שאיתא בספרי (פרשת מטות, הובא ברש"י): "מוסיף עליהם משה, שנתנבא ב'זה הדבר'", היינו שבשעת שאמר משה רבינו ע"ה זאת, היה זה הדבר אז היוצא מפי הקדוש ברוך הוא, שהיה שכנה מדברת מתוך גרונו, ולא כנבואת שאר הנביאים שנאמר בלשון 'כה אמר ה'', שמספר מה שאמר השם יתברך.

וכן כאן מורה גם כן הלשון "אלה הדברים אשר דיבר משה", שזה הוא הכח בדברי משנה תורה, שמי שקורא בהם הוא כשומע עתה מפי משה, והן הן אלה הדברים אשר משה דובר עתה בפי הקורא. ודברי משה הם "זה הדבר אשר צוה ה'" כנ"ל, וכתוב "כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם", רק נכנס ללב ופועל בטח. וזה מעלת דברי התוכחה של משנה תורה, דכתיב "אלה הדברים", שהקורא בהם שומע עתה אלה הדברים אשר דובר משה עתה בפי הקורא.

ר' צדוק מתאר כאן את איכותו הייחודית של ספר דברים, שהקריאה בו וההקשבה אליו משאירה אותנו תחת הרושם של דברי משה רבנו כבשעת אמירתם. ספרי התורה הראשונים מעבירים את מה שהיה. לו היו לנו רק הספרים הראשונים, היינו חיים היום עם הספר שנכתב אז, עם האמת שנאמרה אז, עם החוק שנמסר אז - במדבר.

בספר דברים, ה'אז' הופך להיות: "והיו הדברים האלה אשר אנוכי מצווך היום על לבבך" - היום ממש. לא 'היום' בשעה שנאמר, אלא כל יום שהוא היום. כשהפסוק הזה נאמר על ידינו בקריאת שמע בוקר וערב, אנחנו שומעים את משה ואת הד שכנה המדברת עמנו עכשיו, ולא קוראים על דברים שנאמרו אז. כשם שנבואת משה בשאר הספרים (כפי שהסברנו למעלה) אינה סיפור עכשיו על מה שאמר ה' בעבר, אלא הדיבור הא-לוהי חי ועולה מגרונו של משה, כך ספר דברים אינו סיפור על מה שנאמר אז, אלא הדיבור של משה חי ועולה מתוך הכתובים:

4. דברים כ"ט

אתם נצבים היום כולכם... כל איש ישראל... לעברך בברית ה' א-לוהיך ובאלתו אשר ה' א-לוהיך כורת עמך היום... כי את אשר ישנו פה עומד עמנו היום ואת אשר איננו פה עמנו היום.

פרנץ רוזנצווייג, בספרו "כוכב הגאולה", הסביר כי תורתנו אינה ספר חוקים, ומושג החוק בה הוא משני. לעם ישראל יש "מצוות". מה בין מצווה לחוק? החוק, כשמו, חקוק על איזה לוח, רשום בספר החוקים, נדפס ברשומות, ומה שנותן לו את תוקפו זו הסכמת העם או

ברעייתו. באופן דומה, הרב ניכר בתלמידיו, שבאורחות חייהם או בדרך מחשבתם הם מלמדים על מי שחינכם ולימדם.

ר' צדוק מסביר, אם כן, שבעוד שבספרי התורה הראשונים הקב"ה מגלה את עצמו על ידי עצמו - כלומר: במעשיו, בדיבורו ובציוויו, הרי שבספר דברים הקב"ה מגלה את עצמו באמצעות משה רבנו. בספרים הראשונים משה בטל לשליחותו לגמרי, כאמור: "והאיש משה ענו מאוד". בספר דברים התורה היא של משה. אמנם, אין זו תורת משה שתכליתה ללמד על משה, אלא תורת ה' שמתגלה מתוך תורת משה. בניסוח כללי יותר: זו תורת אדם המגלה מתוכה את תורת ה'.

מבחינה זו, אכן דומה ספר דברים לגמרי לתורה שבעל פה כולה. אם כן, נשאל: מדוע זכה במעמד של תורה שבכתב? התשובה הפשוטה לכך היא שאחרי הכל, האדם המגלה כאן את תורת ה' אינו עוד אדם, אלא ה'רעיא מהימנא', היחיד שידעו ה' פנים אל פנים.

משמעות הדברים היא, שיש לקרוא את ספר דברים כהשתקפות של תורת ה' בתוך תורת האדם. בארבעת ספרי התורה הראשונים קיבלנו את תורת ה' דרך פריזמה שקופה לחלוטין. בספר דברים אנו מביטים במראה, ורואים בה את תורת ה'. התורה אינה מועברת באופן ישיר, אלא נצפית במראה שמכוונת אליה. משה רבנו הוא המראה הזכה, הבהירה והצלולה ביותר שיכול בן אנוש להעמיד מול התורה הא-לוהית.

אם נלמד את ספר דברים מתוך התבוננות זו, נגלה שתכניו ודגשיו הייחודיים צומחים רובם ככולם מתוך נקודה זו. אנו נבקש למצוא בספר דברים את הפרספקטיבה האנושית על הרצון או ההופעה הא-לוהית. נמצא את המבט החברתי, נפגוש את המוסר האנושי, יושם דגש על חובת החסד האנושית ופחות על תביעת המשפט הא-לוהית, וההיסטוריה תוצג בעיקר מהזווית האנושית-לאומית שלה, ופחות מהזווית הא-לוהית הישירה. כל אלה אינם מושגים נייטרליים להתגלות ה', אלא הם האופן שבו מתגלה ה' מתוך האנושי ודרכו.

הכתב שנשמע כדיבור

כזכור, ר' צדוק מוצא שני יסודות בכותרת הספר "אלה הדברים", ועד כה ראינו את היסוד הראשון. היסוד השני קשור ב'איכות הדיאלוגית' של ספר דברים. ר' צדוק מספר מסורת על היהודי הקדוש,

3. ר' יעקב יצחק מפשיסחא, שאמר:

על פי מה שאומרים בשם היהודי הקדוש זצ"ל, שלמד בכל יום איזה פסוקים מספר משנה תורה, שאמר שהוא לו לספר מוסר. ומה זה דוקא ספר דברים, הלא יש כמה ספרי מוסר? אך על פי מה שכתב התניא, ההבדל בין

סמכות השלטון. המצווה איננה חקוקה. כדי שתהיה מצווה, צריך שיהיה אדם שיצווה. את המצווה מישהו דובר, והיא עצמה דיבור. מצווה איננה סעיף בשולחן ערוך, אלא קריאה ודרישה של הקב"ה בהווה, המופנית אליי ואליו ואל כל יהודי. לכן, החוק יכול להיות עובדה שבעבר, ואנו מקיימים אותו היום. המצווה קיימת רק היום, וממילא - רק במצווה הנאמרת בהווה יש את הסגולה להיות "על לבבך". ספר דברים, אם כן, הוא מעבר מן החוק אל המצווה, או בסגנון אחר: הוא נותן לחוקי התורה איכות של מצוות.

זו גם הסיבה העמוקה לכך שספר דברים הוא הנקרא במעמד הקהל. כל מעמד הקהל הוא חזרה מחודשת על מעמד הר סיני. התגלות ה' בהר סיני הותירה לנו את ספר התורה, ומאז יש לנו את האובייקט - את מה שנאמר, אבל אנו חסרים את האמירה עצמה, את הדהוד הקול ואת הרושם שעושה הקול בתוך הלב. במעמד הקהל אנו חוזרים להקשיב ליקולי של התורה, ולכן דווקא ספר דברים, שסגולתו העיקרית היא היותו דיבור ולא סתם כתב, הוא הנקרא.

בזעיר אנפין, זה גם תפקידה של קריאת התורה. כל יהודי יכול לקרוא את התורה בספר, אבל אז הוא נפגש עם תוכן, עם נושא, ולא עם קול ודיבור. הקריאה תפקידה להשמיע לאוזן ולהחיות את הדיבור. אצל צדיקים רבים היה נהוג - ועדיין נהוג - שהצדיק גופו הוא הקורא בתורה. על האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג זי"ע נמסר שהיה מקפיד לקרוא בתורה במסירות נפש גם בשעת חולי קשה, ובלבד שהציבור יוכל לשמוע בקריאה את קול ה' העולה מן התורה.

5. סיכום-הרב תמיר גרנות

תכונותיו המיוחדות של ספר דברים הופכות אותו להשלמה הכרחית לתורה:

- **עד לספר דברים התגלה ה' אל האדם, אבל טרם התגלה בתוככי האדם וממנו. ממילא, תכניו של הספר, המצוות, הרעיונות והסיפורים שבו, מבליטים פרספקטיבה אנושית אודות האמונה והתורה.**
- **עד לספר דברים נכתב ספר תורת ה'; בספר דברים הונצח הדיבור - הקול.**
- **עד לספר דברים הונצח העבר של התגלות ה' ושל התורה; בספר דברים הוא הופך להווה מתמיד, להיום.**